https://doi.org/10.51707/2618-0529-2026-36-08
УДК 377

Л. М. Сергеєва

ВПЛИВ ЕКОЛОГІЧНИХ АКТИВНОСТЕЙ НА ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Анотація. *У статті обґрунтовано актуальність проблеми формування громадянської ідентичності у старшокласників у контексті зміцнення обороноздатності України. Формування громадянської ідентичності має здійснюватися на основі рівноправного діалогу з усіма етносами й народами, які проживають на теренах України, і спрямовуватися на згуртування української нації та створення сприятливих умов для її розвитку. Теоретично обґрунтовано значення ефективного використання виховного потенціалу позакласної роботи, важливість розроблення та впровадження особистісно орієнтованої методики формування громадянської ідентичності у старшокласників та охарактеризовано позитивний вплив їхньої участі в різноманітних екологічних активностях, орієнтованих на захист, вивчення та відновлення довкілля тощо. Адже старшокласники таким чином активно долучаються до розуміння статусу свідомого громадянина, що сьогодні вимагає не лише знання прав та обов'язків, а й глибокого емоційного зв'язку зі своєю спільнотою. Проаналізовано результати анкетування за напрямами «Формування емпатійного освітнього середовища закладу освіти» та «Формування навичок ресурсозбереження», проведеного у травні 2026 р. у межах програми прикладного наукового дослідження на тему «Формування зелених навичок (green skills) у здобувачів освіти в освітньому середовищі закладу освіти». Результати дослідження мають важливе практичне значення та можуть бути використані для вдосконалення освітнього процесу й організації виховної роботи з урахуванням необхідності формування громадянської ідентичності старшокласників.*

Ключові слова: *громадянська ідентичність, громадянські цінності, старшокласники, екологічна активність, позакласна робота.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Перед українським суспільством постали виклики стосовно необхідності збереження державності, суверенності, територіальної цілісності, що пов'язано з агресією рф проти України, анексією Криму та низки територій на сході і півдні України, активними воєнними діями та загрозами мирному населенню. Руйнація інфраструктури, демографічні втрати, міграція населення — всі ці чинники, окремо та у своїй сукупності, призводять до стрімкого погіршення нашої економічної системи. Однак війна руйнує не лише будівлі; її наслідки негативно позначаються на морально-ціннісних орієнтирах молодої особистості. Саме тому на часі пошук дієвих форм і методів впливу на ціннісну сферу юної особистості в контексті громадянського виховання [1]. Все це актуалізує проблему формування громадянської ідентичності у старшокласників з огляду на необхідність зміцнення обороноздатності України, зокрема розв'язання завдань щодо об'єднання, збереження і відновлення української державності на окупованих територіях, а також повернення української молоді з-за кордону.

Варто зазначити, що у нашій країні громадянська ідентичність тривалий час була досить розмитою, що пояснюється колоніальним минулим, систематичним знищенням опозиційного

© Сергеєва Л. М.

до влади населення, перекручуванням та фальсифікуванням української історії, нав'язуванням меншовартості й різних національних комплексів, депортацією та маскуванням українців, заселенням їхніх територій росіянами. Усе це зумовило відповідну ситуацію для країни-агресора, яка розпочала збройний напад під приводом захисту російськомовного населення України.

Формування громадянської ідентичності має здійснюватися на основі рівноправного діалогу з усіма етносами й народами, які проживають на теренах України, і спрямовуватися на згуртування української нації, створення сприятливих умов для її розвитку. У цьому аспекті важливе значення відводиться позакласній діяльності загальноосвітньої школи з її відповідними виховними можливостями.

Про необхідність формування у старшокласників громадянської ідентичності йдеться у Конституції України, в законах України «Про освіту», «Про національну безпеку України», «Про волонтерську діяльність», «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті», «Про основи національного спротиву», Указі Президента України «Про пріоритетні заходи щодо сприяння зміцненню національної єдності та консолідації українського суспільства, підтримки ініціатив громадськості у цій сфері» (2016 р.); Концепції соціального згуртування Європи, Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2020–2025 рр. (2019 р.), Державній цільовій соціальній програмі національно-патріотичного виховання на період до 2025 року (2021 р.); Програмі «Нова українська школа» у поступі до цінностей» (2019 р.).

Про важливість посилення уваги до формування у старшокласників громадянської ідентичності свідчить той факт, що в Комітеті Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій готується до розгляду проєкт закону України «Про внесення змін до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» щодо засад внутрішньої і зовнішньої політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» (реєстр. № 15326 від 12.06.2026), поданий Кабінетом Міністрів України.

Формування громадянської ідентичності у старшокласників закладів загальної середньої освіти має відбуватися з урахуванням громадянських цінностей, історичної правди та історичної пам'яті, національної самосвідомості й національної гідності, демократії, самоорганізації та самокерування, патріотизму. Водночас стан виховної роботи в освітніх закладах, зокрема щодо окресленого питання, засвідчує відставання від запитів сучасного суспільства. Зберігається формальний, традиційний і дещо застарілий підхід до діагностування та формування громадянської ідентичності в умовах воєнного часу.

У результаті аналізу наукових і методичних джерел, а також сучасних тенденцій, що склалися під час теоретичного та практичного опрацювання цієї проблеми, виявлено низку суперечностей між: об'єктивною потребою суспільства у формуванні громадянської ідентичності та недостатньою теоретико-методологічною обґрунтованістю її необхідності для старшокласників; значним виховним потенціалом позакласної роботи та його неефективним використанням для старшокласників; потребою формування громадянської ідентичності в контексті зміцнення обороноздатності України та тим фактом, що методику цієї проблеми не розроблено.

Для наукового обґрунтування запропонованого дослідження застосовано особистісно орієнтований, середовищний, компетентнісний та аксіологічний методологічні підходи. Із цією метою автор керується положеннями про гуманістичну етику і мораль, погляд на людину як найвищу цінність (І. Бех, Е. Фромм), пам'ятаючи про діалектичний зв'язок, взаємообумовленість і цілісність явищ і процесів у ході історії, взаємодію етносів і народів на теренах України (П. Вербицька, П. Кендзьор). Враховано також теорію про розвиток національної ідеї (К. Чорна), націєтворчі чинники та поняття історичної пам'яті (Г. Філіпчук), погляд щодо трансформації етнічної свідомості у національну (Т. Потапчук), взаємозв'язку Я-образу і Я-концепції з життям народу (В. Роменець), а також положення про національну самосвідомість, національну гідність (Г. Ващенко, Ю. Руденко), про вплив мови на формування громадянської ідентичності (І. Огієнко, С. Русова), особливості виховання дітей старшого шкільного віку (О. Захаренко, В. Сухомлинський).

Конвергентність застосування зазначених методологічних підходів, концепцій та ідей передбачає розв'язання проблеми формування громадянської ідентичності у старшокласників у контексті зміцнення обороноздатності України. Повинна бути розкрита роль усіх суб'єктів і виховних чинників позакласної роботи, що можуть

ISSN 2786-4510 (Online)

забезпечити ефективність виховного процесу старшої ланки школи; враховані індивідуальні та вікові особливості дітей старшого шкільного віку; розроблена особистісно орієнтована методика формування громадянської ідентичності старшокласників [2, с. 20].

Перспективність дослідження полягає у можливості подальших наукових розвідок щодо розв'язання зазначеної проблеми в контексті зміцнення обороноздатності України, ефективного використання виховного потенціалу позакласної роботи, розроблення та впровадження особистісно орієнтованої методики формування громадянської ідентичності старшокласників

Аналіз останніх досліджень. Проблема формування громадянської ідентичності старшокласників у контексті зміцнення обороноздатності України є однією з найбільш актуальних. До окресленого питання зверталися філософи, психологи, педагоги. Філософське тлумачення сутності громадянської ідентичності полягає в розумінні цього поняття як тотожності (Г. Фреге, Б. Рассел); як фундаменту буття і внутрішнього світу людини (М. Хайдеггер); співвіднесення власного «я» з іншим та прояв «індивідуалізуючої етотності» (як самототожність одиничного у його співвіднесенні з іншим) (Л. Скотт, Ф. Джонатан). Цікавою видається точка зору М. Кастельса, що виокремлював форми і джерела ідентичностей, з-поміж яких: легітимізуючі ідентичності (для розширення та раціоналізації свого панування над соціальними факторами); ідентичності опору (виникають у ситуації недооцінки чи стигматизації); проєктивні ідентичності (моделювання та формування нової ідентичності, спрямованої на перетворення суспільства) (М. Кастельс) [3].

У психологічному дискурсі висвітлювалися різні сторони формування громадянської ідентичності, серед яких: проблеми патріотичного виховання, особистісної і національної ідентифікації (І. Бех), національної самосвідомості (М. Боришевський), етносоціальних уявлень (О. Васильченко), етнічної самосвідомості (С. Кирилюк, Л. Гулак),

У своїх роботах Г. Балл привертає увагу до впливу збройних конфліктів на становлення нації, аргументуючи це тим, що саме воїни більшою мірою, ніж будь-хто, виявляли найкращі людські чесноти — мужність, витримку в найтяжчій ситуації, вірність обов'язку, повагу до честі й гідності, готовність до самопожертви заради спільної справи, до безкорисливої допомоги товаришам попри надзвичайну небезпеку для себе. З точки зору цього психолога, у протистояннях і конфліктах нація консолідується й активно формується громадянська ідентичність молоді. Однак разом із позитивними ефектами збройні протистояння мають і негативні чинники, до яких психолог відносить використання сучасної зброї, розпорошення людських ресурсів, загострення глобальних проблем. Г. Балл радить орієнтуватися на модель, згідно з якою громада налаштована на діалог з іншими, на рівноправ'я. Порушений баланс мирного співжиття можна відновити шляхом урівноваження гуманітарної й технологічної культури, надавши пріоритет гуманізації.

У педагогіці окремі аспекти формування громадянської ідентичності досліджували С. Федоренко (відповідальність держави перед громадянами), Т. Кравченко (розмежування понять «національна ідентичність» і «громадянська ідентичність» у виховному процесі закладів вищої освіти), П. Вербицька (громадянське виховання учнівської молоді в сучасних соціокультурних умовах), П. Кендзьор (громадянська освіта), Р. Сойчук (формування національної гордості у студентської молоді), Г. Назаренко (культура демократизму) та інші.

Мета статті полягає в розкритті впливу екологічних активностей на формування громадянської ідентичності старшокласників, що сприятиме розумінню статусу свідомого громадянина, який сьогодні вимагає не лише знання прав та обов'язків, а й глибокого емоційного зв'язку зі своєю спільнотою.

Завдання дослідження передбачають: теоретичне обґрунтування посилення ролі позашкільної роботи у формуванні громадянської ідентичності старших підлітків; аналіз результатів анкетування старшокласників у межах напрямів прикладного наукового дослідження на тему «Формування зелених навичок (green skills) у здобувачів освіти в освітньому середовищі закладу освіти» (ДРН 0125U002508 від 15–05–2025).

Виклад основного матеріалу. Загальновизнано, що найважливішими чинниками для досягнення цілей є освіта і виховання людей, адже освіта — це феномен, що впливає майже на всі сфери життєдіяльності суспільства, є базовим показником, на основі якого розвивається весь ресурсний потенціал людини. Формування громадянської ідентичності старшокласників —

це складний і багатоаспектний процес. У віці 15–17 років підлітки не просто засвоюють знання про державу, а й активно шукають своє місце в суспільстві, визначають власні цінності та критично оцінюють навколишній світ. Педагогічна наука розглядає громадянську ідентичність як цілеспрямований результат освітнього впливу. Сучасні українські старшокласники дорослішають в умовах війни, соціальної турбулентності та цифровізації. Формування свідомого громадянина сьогодні потребує не лише знання прав та обов'язків, а й глибокого емоційного зв'язку зі своєю спільнотою.

Міграційні рухи, глобалізаційні процеси, розвиток інформаційних технологій, посилення міжкультурної взаємодії зумовлюють трансформацію сприйняття національної та громадянської ідентичності [4, с. 82].

Українська громадянська ідентичність — стійке усвідомлення громадянином України, закордонним українцем свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом та громадянським суспільством [5].

Це складне утворення, що охоплює: когнітивний компонент (здатність зрозуміти та спрогнозувати емоційний стан іншого); емоційний компонент (співпереживання, емоційний відгук); поведінковий компонент (реальна допомога, підтримка, просоціальна поведінка).

Саме беручи участь у різноманітних екологічних активностях, а це будь-які дії, спрямовані на захист, вивчення та відновлення довкілля тощо, старшокласники енергійно долучаються до розуміння статусу свідомого громадянина.

Доречно навести висновки наукових досліджень вітчизняних учених — І. Беха, К. Чорної, П. Кендзьора — щодо сучасних підходів до формування ідентичності через участь у соціальних проєктах, волонтерство, учнівське самоврядування [6; 7].

Саме в колективній співучасті у громадській діяльності проявляється усвідомлення належності та баланс між індивідуальним і колективним. Екологічні взаємини охоплюють не лише ставлення до довкілля, а й культуру спілкування — готовність слухати й чути іншого, прагнення до рівноваги між особистими й суспільними потребами. Такі взаємодії формують внутрішній і соціальний баланс, розвивають довіру, толерантність і відповідальність [8].

Екоосвіта, а також участь у локальних природоохоронних ініціативах, як-от прибирання сміття, сортування відходів, висадка дерев, дають змогу молоді навчатися дбайливо ставитися до природи, формують бажання бути в колективі, приєднатися до реальних спільних дій або підтримати українські громадські ініціативи. Все це — цікава активність, яка чудово об'єднує емпатійну команду, має спільну мету, зрозумілий результат.

Емпатія є головним механізмом трансформації особистісного егоцентризму в суспільну солідарність. У період ранньої юності формується світогляд, відбуваються рефлексія та пошук свого місця в соціумі. Без емпатії громадянськість ризикує перетворитися на формалізм або радикалізм, особливо у ранньому юнацькому віці, що є сензитивним (найбільш сприятливим) для розвитку емпатії. Саме її вплив на компоненти громадянської ідентичності проявляється як толерантність та інклюзія (здатність зрозуміти досвід людей з інших соціальних, етнічних чи культурних груп, внутрішньо переміщених осіб (ВПО), ветеранів); соціальна відповідальність (розвинена емпатія спонукає до волонтерства, благодійності та екологічних ініціатив; перехід від «мені байдуже» до «я хочу допомогти»); культура діалогу (емпатія знижує рівень агресії та конфліктності в учнівському середовищі, навчає вирішувати суперечки шляхом компромісу, що є основою демократичного суспільства) [9].

Метою анкетування за напрямом «Формування емпатійного освітнього середовища закладу освіти» було визначення рівня розвитку емпатійних, соціальних і комунікативних компетентностей старших підлітків. Його проведено за програмою прикладного наукового дослідження на тему «Формування зелених навичок (green skills) у здобувачів освіти в освітньому середовищі закладу освіти» для оцінювання соціально-професійних досягнень здобувачів освіти в опануванні зелених навичок.

У дослідженні взяли участь 1107 респондентів, із них: експериментальна група (ЕГ) — 673 особи, контрольна група (КГ) — 434 особи з 9 областей України та міста Києва.

Результати дослідження психологічної безпеки продемонстрували достатній рівень обізнаності молоді. У ЕГ 88,6 % респондентів визначили психологічну безпеку як можливість вільно висловлювати власну думку без страху осуду, у КГ — 84,1 %. Це свідчить про розуміння молоддю важливості відкритої комунікації, взаємоповаги та створення комфортного освітнього середовища.

ISSN 2786-4510 (Online)

Більшість опитаних розуміє сутність емоційного інтелекту та має уявлення про важливість емоційної саморегуляції, самоконтролю й емоційної компетентності. Так, у ЕГ 88 % респондентів визначили емоційний інтелект як здатність розуміти і керувати емоціями.

За підсумками анкетування було показано рівень розуміння поняття толерантності. У ЕГ 90,6 % респондентів визначили толерантність як прийняття різних поглядів і людей, у КГ — 86,1 %. Отримані результати свідчать про переважно позитивне ставлення молоді до різноманітності думок, готовність до взаємоповаги та конструктивної взаємодії.

Проаналізувавши поведінкові моделі респондентів у конфліктних ситуаціях, доходимо висновку про достатній рівень готовності до конструктивної взаємодії. У ЕГ 80,5 % респондентів зазначили, що в конфліктній ситуації намагатимуться зрозуміти позиції обох сторін, у КГ — 86,1 %. Такі результати свідчать про сформованість у значної частини підлітків навичок мирного врегулювання конфліктів, емпатійного мислення та толерантної поведінки.

Важливими для нашого дослідження є результати, пов'язані з реагуванням молоді на прояви булінгу. У ЕГ 80,5 % респондентів зазначили, що у випадку булінгу намагатимуться зупинити ситуацію та повідомити викладача, у КГ — 87,1 %. Це свідчить про наявність у більшості молоді розуміння соціальної відповідальності та неприйнятність насильницьких форм поведінки в освітньому середовищі.

Дослідження засвідчило, що значна частина здобувачів освіти демонструє готовність до емпатійної поведінки у повсякденних і конфліктних ситуаціях, позитивно оцінює власні комунікативні та соціальні навички, а також визнає важливість створення психологічно безпечного освітнього середовища.

Результати опитування свідчать про те, що у середовищі старших підлітків переважають позитивні установки щодо взаємопідтримки, толерантного ставлення до інших та конструктивного розв'язання проблемних ситуацій. Це створює сприятливі передумови для удосконалення емпатійного освітнього середовища у закладах освіти. Водночас дослідження дало змогу виявити певні труднощі та проблемні аспекти, пов'язані з неналежним рівнем розвитку емпатійних компетентностей у частини студентів. Наприклад, спостерігаються окремі прояви недостатнього розуміння принципів психологічної безпеки, неготовності до конструктивної взаємодії та обмеженої емоційної чутливості.

Отримані дані підтверджують необхідність системної роботи щодо розвитку емоційного інтелекту, культури спілкування, навичок толерантної взаємодії та формування емпатійної поведінки здобувачів освіти. Важливим напрямом подальшої роботи має стати впровадження тренінгових програм, виховних заходів, інтерактивних форм роботи та психологічного супроводу, спрямованих на створення психологічно комфортного, безпечного та підтримувального освітнього середовища.

З метою визначення рівнів сформованості екологічної свідомості та позитивного ставлення до принципів сталого розвитку було проведено анкетування на тему «Формування навичок ресурсозбереження». Аналіз відповідей засвідчив, що переважна більшість респондентів в обох групах (ЕГ та КГ) розуміє сутність понять «зелені навички», «екологічно орієнтоване виробництво», «циркулярна економіка», «енергоменеджмент» та інших.

Зокрема, поняття «зелені навички» правильно трактують 84,7 % респондентів ЕГ та 85,2 % респондентів КГ. Розуміння принципів циркулярної економіки продемонстрували, відповідно, 58,3 % та 62,4 % опитаних, а сутність енергоменеджменту — 73,0 % і 75,1 % *(рис. 1)*.

Отримані результати свідчать про достатній рівень екологічної грамотності майбутніх фахівців та сформоване усвідомлення необхідності впровадження принципів сталого розвитку в професійну діяльність. Водночас КГ продемонструвала дещо вищі показники у сфері теоретичного розуміння окремих екологічних понять.

Важливим результатом дослідження стало підтвердження високого рівня практичної екологічної відповідальності здобувачів освіти. Переважна більшість респондентів вважає найбільш ефективними «зеленими» діями на робочому місці економне використання ресурсів і мінімізацію виробничого браку (83,4 % — ЕГ, 85,0 % — КГ). Крім того, 90,5 % респондентів ЕГ та 88,8 % КГ зазначили, що у разі несправності обладнання необхідно повідомляти про проблему з метою запобігання зайвим витратам енергії *(рис. 2)*.

Рис. 1. Розуміння ключових екологічних понять

Результати дослідження підтверджують, що екологічна поведінка для більшості здобувачів освіти є не лише теоретичною нормою, а й практичною моделлю поведінки у професійному середовищі. Відповіді респондентів демонструють високий рівень взаємної відповідальності, готовності до співпраці та дотримання принципів ресурсозбереження.

Дослідження також засвідчило достатній рівень готовності старшокласників до участі в екологічних ініціативах та інноваційній діяльності. Так, бажання брати участь у впровадженні зелених проєктів висловили 64,8 % здобувачів освіти ЕГ та 71,0 % КГ. Водночас екологічно свідомий підхід до споживання товарів демонструють 45,8 % і 52,6 % респондентів відповідно *(рис. 3)*.

Отримані дані свідчать про наявність значного потенціалу для подальшого розвитку екологічної культури та екологічного лідерства серед здобувачів освіти. Разом із тим частина респондентів все ще демонструє пасивність

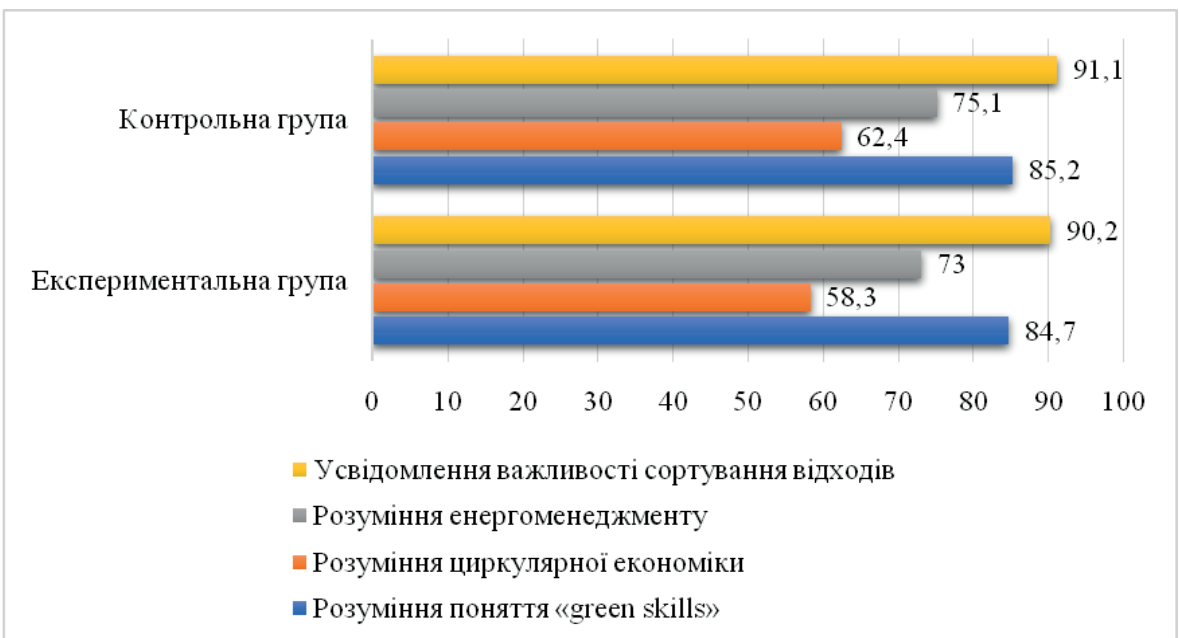

Рис. 2. Порівняльні результати екологічної поведінки та відповідальності

ISSN 2786-4510 (Online)

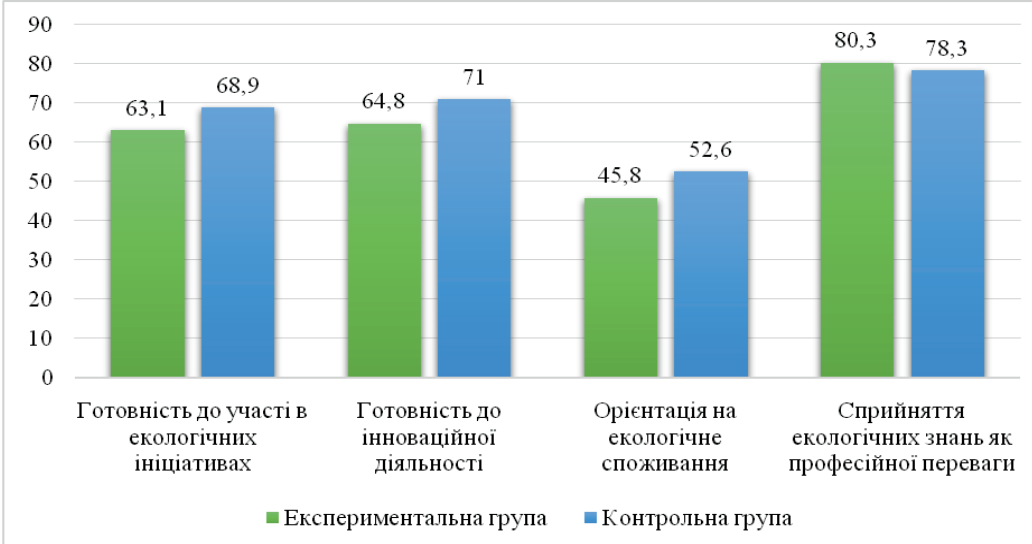

Рис. 3. Порівняльні результати готовності старшокласників до екологічної та інноваційної діяльності

або недостатню зацікавленість у практичній екологічній діяльності, що вказує на необхідність посилення мотиваційного та практичного компонентів освітнього й виховного процесів.

Важливим аспектом дослідження стало визначення основних дефіцитів зелених компетентностей. Респонденти обох груп (ЕГ та КГ) вказали, що найбільшу потребу відчувають у набутті практичного досвіду, розвитку цифрових і технологічних навичок, а також підприємницьких компетентностей у сфері «зеленої» економіки *(рис. 4)*.

Отже, результати дослідження підтверджують позитивну тенденцію до формування екологічно відповідального освітнього середовища. Більшість здобувачів освіти демонструє достатній рівень екологічної свідомості, готовність до впровадження принципів сталого розвитку в професійну діяльність та позитивне ставлення до екологічних ініціатив. Водночас стає зрозуміло, що актуалізується необхідність практико-орієнтованого навчання, розширення можливостей стажування, впровадження проєктної діяльності

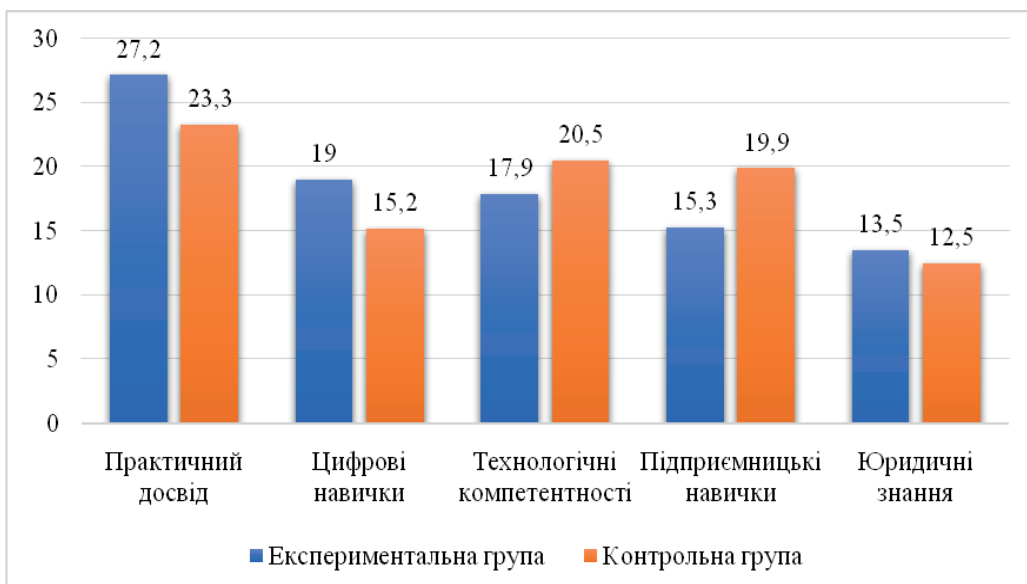

Рис. 4. Розуміння ключових екологічних понять

та посилення міждисциплінарної інтеграції екологічної тематики у професійну підготовку майбутніх фахівців.

Старші підлітки мають унікальні можливості рухати зміни задля кращого майбутнього. Формуючи у них зелені навички, ми надаємо їм можливість змінити ставлення до екологічно свідомої поведінки [10].

Висновки. Україна обрала прогресивний шлях становлення незалежної та суверенної держави на основі сталого розвитку. Ця концепція містить вимоги щодо захисту довкілля, соціальної справедливості, відсутності будь-яких форм і проявів дискримінації та спрямована на підвищення рівня життя населення.

Беручи участь в екологічних заходах та опанувавши екологічні навички, старшокласники можуть стати екологічними адвокатами, відігравати ключову роль у посиленні захисту навколишнього середовища та підтримці сталого розвитку України, брати участь в активних діях: лобіювати зміни політики та покращувати обізнаність про критичні екологічні проблеми. Це безпосередньо впливатиме на формування їхньої громадянської ідентичності, що ґрунтується на громадянських цінностях, історичній правді та історичній пам'яті, національній самосвідомості й національній гідності, демократії, самоорганізації та самокеруванні, а також патріотизмі. Неабияке значення в цьому процесі надається позакласній діяльності загальноосвітньої та професійної школи з її відповідними виховними можливостями.

Не менш важливими вбачаються організація освітньо-виховної роботи з дітьми й учнівською молоддю, пропаганда та екоосвіта. Особливу увагу слід приділити діагностуванню та формуванню громадянської ідентичності в умовах воєнного часу, оскільки поки що, на жаль, зберігається формальний, традиційний і дещо застарілий підхід до форм і методів цієї важливої роботи.

Окремо потрібно наголосити, що Україна має реагувати на складні виклики, спричинені війною на нашій території. Нині перед країною постало завдання відбудови та відновлення, а також зміцнення обороноздатності. Тому сьогодні, як ніколи, варто зосередитися на розвитку зелених навичок у дітей і молоді та активно залучати їх до екологічних ініціатив. Необхідними є мотивація педагогів щодо перебудови освітнього процесу, навчання молодого покоління знань і вмінь, потрібних для успішної адаптації до нових умов існування задля подальшого гармонійного розвитку людського суспільства та збереження навколишнього середовища.

Зауважимо, що результати дослідження мають неабияке практичне значення. Їх можна використати з метою вдосконалення освітнього процесу — розроблення ефективних моделей для створення емпатійного освітнього середовища у закладах освіти, а також задля психологічної підтримки здобувачів освіти. Матеріали наукової розвідки стануть у пригоді й викладачам, зокрема для позакласної роботи, спрямованої на формування громадянської ідентичності у старшокласників.

Список використаних джерел

1. Охріменко З. Роль ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності у формуванні громадянськості здобувачів освіти. *Утвердження української національної ідентичності в умовах воєнного стану: стратегічні орієнтири та інноваційні практики* : зб. наук. праць / за ред.: К. О. Журби, Л. В. Канішевської. Івано-Франківськ : НАІР, 2025. С. 77–82. DOI: https://doi.org/10.32405/978-617-8011-05-5-2024-394.
2. Бех І., Журба К. Концепція з формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах. *Формування національно-культурної ідентичності особистості у викликах часу* : зб. матеріалів Всеукраїнського круглого столу (до 100-річчя від заснування Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка) / редкол.: С. А. Копилов (співголова, наук. ред.), І. Д. Бех (співголова) та ін. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. С. 3–22. URL: http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/1563/Formuvannia-natsionalno-kulturnoi-identychnosti-osoby-stosti-u-vyklykakhchasu.pdf?sequence=1 (дата звернення: 08.05.2026).
3. Журба К., Шкільна І. Формування громадянської ідентичності студентів як умови національної солідарності у воєнний час. *Advanced Linguistics*. 2023. № 11. С. 146–153. DOI: https://doi.org/10.20535/2617-5339.2023.11.277983.
4. Рогаль Н. І., Синельников Р. Ю. Психологічні особливості формування громадянської ідентичності особистості. *Проблеми розвитку ідентичності особистості в освітньому просторі :* матеріали ІІІ круглого столу 15 жовтня 2024 року / за ред.: О. П. Соснюка, І. В. Остапенко. Київ : Міленіум,

ВЦ «Просвіта», 2024. С. 81–86. URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/zbirnyk-prob_rozv-24.pdf (дата звернення: 08.06.2026).
5. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : Закон України від 13.12.2022 р. № 2834-IX (із змінами, внесеними згідно із Законом від 06.06.2024 р. № 3788-IX). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text (дата звернення: 08.06.2026).
6. Бех І., Чорна К. Програма українського патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. *Гірська школа Українських Карпат*. 2015. № 12–13. С. 26–37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gsuk_2015_12-13_25 (дата звернення: 08.06.2026).
7. Кендзьор П. Полікультурне виховання учнів у системі діяльності загальноосвітнього навчального закладу (теорія і методика) : дис. … д. пед. наук : 13.00.07. Київ, 2017. 504 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/707745/1/Kendzer_dis.pdf (дата звернення: 08.06.2026).
8. Таран Г. П., Множинська Р. В., Поліщук Н. В. Філософський аналіз взаємодії інновацій та сталого розвитку в екологічному та соціальному контексті. *Культурологічний альманах*. 2024. Вип. 3 (11). С. 28–34. DOI: https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.3.32.
9. Орловська Ю. В., Чала В. С., Глущенко А. В. Політика ЄС щодо зеленої економіки та інновацій : підручник / під заг. ред. Ю. В. Орловської. Дніпро : Придніпровська державна академія будівництва та архітектури, 2023. 194 с. URL: https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/zbirnyk-prob_rozv-24.pdf (дата звернення: 02.04.2026).
10. Hinga J. Empowering youth with environmental skills for a sustainable future amidst the climate change crisis. *Strathmore University Business School. Tanzaniia.* 2025. URL: https://sbs.strathmore.edu/contact/(дата звернення: 03.06.2026).

References

1. Okhrimenko, Z. (2025). Rol tsinnisnoho stavlennia do maibutnoi profesiinoi diialnosti u formuvanni hromadianskosti zdobuvachiv osvity [The Role of Value-Based Attitudes Toward Future Professional Activity in fostering civic engagement among learners]. K. O. Zhurba, L. V. Kanishevska (Eds.). *Utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi identychnosti v umovakh voiennoho stanu: stratehichni oriientyry ta innovatsiini praktyky — Affirming Ukrainian National Identity Under Martial Law: Strategic Guidelines and Innovative Practices* : Collection of Scientific Papers. (pp. 77–82). Ivano-Frankivsk : NAIR. DOI: https://doi.org/10.32405/978-617-8011-05-5-2024-394 [in Ukrainian].
2. Bekh, I., & Zhurba, K. (2018). Kontseptsiia z formuvannia u pidlitkiv natsionalno-kulturnoi identychnosti u zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladakh [Concept of Forming National-Cultural Identity in Adolescents within General Education Institutions]. S. A. Kopylov, I. D. Bekh et al (Eds.). *Formuvannia natsionalno-kulturnoi identychnosti osobystosti u vyklykakh chasu — Forming the Individual's National-Cultural Identity Amidst the Challenges of the Times* : Collection of materials from the All-Ukrainian round table (marking the centenary of the founding of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohiienko National University). (pp. 3–22). Kamianets-Podilskyi : Ivan Ohiienko Kamianets-Podilskyi National University. Retrieved from http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/1563/Formuvannia-natsionalno-kulturnoi-identychnosti-osobystosti-u-vyklykakhchasu.pdf?sequence=1 [in Ukrainian].
3. Zhurba, K., & Shkilna, I. (2023). Formuvannia hromadianskoi identychnosti studentiv yak umovy natsionalnoi solidarnosti u voiennyi chas [Formation of Students' Civic Identity as a Condition for National Solidarity in Wartime]. *Advanced Linguistics*, 11, 146–153. DOI: https://doi.org/10.20535/2617-5339.2023.11.277983 [in Ukrainian].
4. Rohal, N. I., & Synelnykov, R. Yu. (2024). Psykholohichni osoblyvosti formuvannia hromadianskoi identychnosti osobystosti [Psychological characteristics of the formation of an individual's civic identity]. O. P. Sosniuk, I. V. Ostapenko (Eds.). *Problemy rozvytku identychnosti osobystosti v osvitnomu prostori — Problems of Individual Identity Development in the Educational Space* : Proceedings of the 3rd Round Table, October 15, 2024. (pp. 81–86). Kyiv : Millennium, VC "Prosvita". Retrieved from https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/zbirnyk-prob_rozv-24.pdf [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy Pro osnovni zasady derzhavnoi polityky u sferi utverdzhennia ukrainskoi natsionalnoi ta hromadianskoi identychnosti : pryiniatyi 13 Hrudn. 2022 roku № 2834-IX [The Law of Ukraine On the Basic Principles of State Policy in the Field of Affirming Ukrainian National and Civic Identity from Desember 13 2022, № 2834-IX]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20#Text [in Ukrainian]
6. Bekh, I. & Chorna, K. (2015). Prohrama ukrainskoho patriotychnoho vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi [Program for the Ukrainian Patriotic Upbringing of Children and Student Youth]. *Hirska shkola Ukrainskykh Karpat — Mountain School of the Ukrainian Carpathians*, 12–13,

26–37. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/gsuk_2015_12-13_25 [in Ukrainian].
7. Kendzior, P. (2017). Polikulturne vykhovannia uchniv u systemi diialnosti zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu (teoriia i metodyka) [Multicultural Education of Students within the Operational Framework of a General Education Institution (Theory and Methodology)]. *Doctor's thesis*. Kyiv. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/707745/1/Kendzer_dis.pdf [in Ukrainian].
8. Taran, H. P., Mnozhynska, R. V. & Polishchuk, N. V. (2024). Filosofskyi analiz vzaiemodii innovatsii ta staloho rozvytku v ekolohichnomu ta sotsialnomu konteksti [Philosophical analysis of the interaction between innovation and sustainable development in ecological and social contexts]. *Kulturolohichnyi almanakh — Culturological Almanac*, 3 (11), 28–34. DOI: https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.3.32 [in Ukrainian].
9. Orlovska, Yu. V., Chala, V. S. & Hlushchenko, A. V. (2023). Polityka YeS shchodo zelenoi ekonomiky ta innovatsii [EU Policy on the Green Economy and Innovation]. Yu. V. Orlovska (Ed.). Dnipro : Prydniprovska derzhavna akademiia budivnytstva ta arkhitektury. Retrieved from https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2024/12/zbirnyk-prob_rozv-24.pdf [in Ukrainian].
10. Hinga, J. (2025). Empowering youth with environmental skills for a sustainable future amidst the climate change crisis. *Strathmore University Business School. Tanzaniia.* Retrieved from https://sbs.strathmore.edu/contact/.

L. M. Sergeieva

THE IMPACT OF ENVIRONMENTAL ACTIVITIES ON THE FORMATION OF CIVIC IDENTITY AMONG HIGH SCHOOL STUDENTS

Abstract. *The article substantiates the relevance of fostering civic identity among senior high school students within the framework of strengthening Ukraine's defense capabilities. It argues that the formation of civic identity should be grounded in an equitable dialogue with all ethnic groups and peoples residing in Ukraine, aiming to consolidate the Ukrainian nation and create favorable conditions for their development. The study provides a theoretical rationale for leveraging the educational potential of extracurricular activities, alongside developing and implementing a learner-centered methodology for fostering civic identity in high school students. It characterizes the positive impact of student participation in diverse environmental initiatives aimed at protecting, researching, and restoring the environment. Through these activities, students actively internalize the role of a conscious citizen — a concept that today demands not only an understanding of rights and responsibilities but also a profound emotional connection to one's community. Additionally, the paper analyzes the results of a survey focused on "Developing an Empathetic Educational Environment in Schools", conducted in May 2026 as part of an applied research project titled "Development of Green Skills Among Learners in the Educational Environment of the Institution". The research findings hold significant practical value and can be utilized to enhance the curriculum and organize extracurricular activities aimed at shaping the civic identity of high school students.*

Keywords: *civic identity, civic values, high school students, environmental engagement, extracurricular activities.*

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Сергеєва Лариса Миколаївна — д. пед. наук, професор, завідувач відділу національно-патріотичного виховання, Інститут проблем виховання НАПН України, м. Київ, Україна, lase2508@gmail.com; ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7177-3014

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Sergeieva L. M. — D. Sc. in Pedagogy, Professor, Head of the Department of National-Patriotic Education, Institute of Educational Problems of the NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine, lase2508@gmail.com; ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-7177-3014

Рукопис надійшов до редакції / Received 08.06.2026
Рукопис прийнято до друку / Accepted 14.07.2026
Опубліковано / Available online 28.08.2026

Licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License